

TÜRK MEDENİ KANUNU'NA GÖRE ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASI

Remzi DEMİR*

ÖZ

Kişisel ilişki hakkı, velâyet hakkı sona eren ana veya babanın müşterek çocukları ile görüşmesini, belirli gün ve saat dilimleri içerisinde baş başa vakit geçirmesini, dilediği iletişim araçları aracılığıyla haberleşmesini kapsayan bir haktır. Bu hak, kişiye bağlı bir hak olduğu için, devredilemez ve bu haktan feragat edilemez. Çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, Anayasa, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler ile teminat altına alınmıştır. Hem ana babanın, hem de üçüncü kişilerin çocuk ile kişisel ilişki kurmaları, ancak mahkeme kararıyla ve çocuğun üstün yararı göz önüne alınarak gerçekleşebilir. Çocukla kişisel ilişkinin kaldırılması ya da yeniden düzeltilmesi davalarında uzman görüşüne başvurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, kişisel ilişki, üstün yarar, ana baba, üçüncü şahıs.

---

* Dr., Ankara Bölge Adliye Mahkemesi Üyesi, E-Mail: remzidemir60@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6025-5476.
Makalenin Gönderim Tarihi : 15.06.2019.
Makalenin Kabul Tarihi : 14.05.2020.

ESTABLISHING PERSONAL RELATIONS WITH THE CHILD ACCORDING TO TURKISH CIVIL CODE

ABSTRACT

The right to a personal relations a right that the mother or father whose custody is terminated is required to talk to their children, to spend time on a specific day and at a specific time, and to communicate through any means of communication. Since this right is a person's right, it is not transferable, and this right cannot be waived. The right to have a personal relationship with the child is guaranteed by international conventions such as the Constitution, the United Nations Convention on the Rights of the Child and the European Convention on the Exercise of Children's Rights. Either mother and father and the third parties can establish a personal relationship with the child only by the decision of the court which decides through taking into consideration the best interests of the child. In case of abolition or readjusting of personal relationship with child, expert opinion should be consulted.

Keywords: Child, personal relation, best interests, parent, third person.

I. GİRİŞ

Türk Medeni Kanunu (T.M.K.)'nin 323. maddesinde, ana babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya velayeti kendisine bırakılmayan çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını istemek hakkına sahiptir. Çocuk ile kişisel ilişkinin kurulması, çocukla onun kendisine bırakılmadığı taraf arasında, ruhsal, manevi bir bağın devamının sağlanmasıdır¹. Evlilik birliğinin sona ermesinden sonra ortak çocuğun

---

¹ ÖZTAN, Bilge: Aile Hukuku, 5. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 605; HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu: Aile Hukuku, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013, s. 111; AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş: Aile Hukuku, Cilt: 2, 17. Baskı, Beta, İstanbul 2015, s. 396; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku- Aile Hukuku- Cilt: 3, 4. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2011, s. 318; BULUT, Harun: Velayet (Çocukla Kişisel İlişki Kurulması) ve Nafaka Davaları, Beta, İstanbul 2007, s. 47; BAKTİR, Selma: Aile Mahkemeleri, Yetkin Yayınevi, Ankara 2003, s. 135. (Aile); GENÇCAN, Ömer Uğur: Aile Mahkemesi Davaları, Yetkin Yayınevi, Ankara 2012, s.

hem ana hem de baba yanında yaşamasına olanak yoktur. Ancak bu halde velayet hakkını kaybeden tarafın çocuktan bütünüyle uzaklaştırılmasının düşünülemeyeceği gibi böyle bir yol izlenmesi de çocuğun yararına aykırılık oluşturur. Yani çocuğun velayet hakkının bir tarafa bırakılması sonucunda, diğer tarafın çocuğu görme hakkından yoksun bırakılmaması için çocukla kişisel ilişki hakkı tanınmıştır². Yürürlükteki T.M.K., 743 sayılı mülga Medeni Kanunu'nun sadece boşanma ile ilgili olarak düzenlediği bu konuyu, gerek çocuk ile ebeveyn arasında, gerek çocuk ile üçüncü kişiler arasında kişisel ilişki kurulması bakımından ayrıntılı biçimde düzenlemiştir³. Bu konuyu düzenleyen T.M.K.'nın 323, 324, 325 ve 326. maddeleri, mülga Kanun'da bulunmayan ve İsviçre Medeni Kanunu'ndan alınan tamamıyla yeni maddelerdir⁴.

Boşanma kararı ile birlikte velâyet hakkı verilen taraf bu yetkilerini tek başına kullanmaya başlarken, diğer taraf için velâyeti kullanma hak ve yetkisi sona erer. Ancak velâyeti kullanma yetkisi sona erse bile bu taraf hala çocuğun anası ya da babası olmaya devam etmektedir. Kişisel ilişki hakkı sayesinde çocuğundan ayrı kalan ana veya baba çocuğun yetişmesine katkıda bulunabilir, çocuğun gelişimi hakkında

---

1124; ÖZUĞUR, Ali İhsan: Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali Davaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s. 884; ÖZMEN, İsmail: Velayet Hukuku Davaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2013, s. 544; GÜLER, Beyhan Kaplan: Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk, Sümer Kitabevi, Ankara 2014, s. 158; GÜVEN, Aydın: Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İhlâmların İcrası, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s.4-5; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAĞA, Köksal: Aile Hukuku ve Uygulaması, T.B.B. Yayınları, Ankara 2009, s. 498.

² CEYLAN, Ebru: Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 165; ERLÜLE, Fulya: “Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, MÜHF-HAD, C.XVI, S.3-4, 2010, s. 217; SOLAK, Özlem Ezgi: Boşanmanın Çocuklar Bakımından Hukuki Sonuçları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 105.

³ YILMAZ, Canan: “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, MHB, S.1, Y.35, 2015, s. 105.

⁴ SERDAR, İlknur: “Kişisel İlişki Kurma Hakkı”, Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı, Cilt: 9, İzmir 2007, s. 739; GÜLER, Beyhan Kaplan,a.g.e., s. 160.

bilgi sahibi olabilir, çocuk ile ilişkilerini sürdürebilir. Bu sayede velâyet ilişkisi sona erse bile iki tarafın birbirlerine yabancılaşması önlenebilir. Kişisel ilişki kurulmasıyla, çocuk velâyet hakkı sona eren tarafın sevgisinden ve ilgisinden mahrum kalmadığı gibi ana babanın da analık veya babalık duyguları tatmin edilmiş olur⁵.

II. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASI

Çocuklar taraflardan hangisine bırakılmışsa, velayet sadece o tarafa ait olur. Diğer tarafın çocuklar üzerindeki velayet hakkı o andan itibaren sona erer. Ancak bu sonuç, asla velayet hakkı sonlanan tarafın hiçbir surette çocukları ile kişisel ilişki kurmaya, yani onlarla görüşmeye, onları sevip okşamaya, alıp gezdirmeye, yedirip içirmeye, giydirmeye hakkı olmadığı anlamına gelmez. Tam aksine çocuklar ile kişisel ilişki kurmak, boşanan her anne ve babanın en doğal hakkıdır⁶. Kişisel ilişki, küçüğün velayetinin kendisine bırakılmayan ebeveyn açısından sahsa bağlı bir talep hakkını oluşturmaktadır. Bu hak, kişiye bağlı bir hak olduğu için, devredilemez ve bu haktan feragat edilemez⁷.

A. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Tanımı

Türk Medeni Kanunu'nda kişisel ilişki hakkının tanımı yapılmamıştır. Kişisel ilişki hakkı, velâyet hakkı sona eren ana veya babanın müşterek çocukları ile görüşmesini, belirli gün ve saat dilimleri içerisinde baş başa vakit geçirmesini, dilediği iletişim araçları aracılığıyla

---

⁵ SOLAK, Özlem Ezgi, a.g.m., s. 105; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 319.

⁶ SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 159.

⁷ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s.605; AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 396; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s.319; ÖZUĞUR, Ali İhsan, a.g.e., s. 884; ARABACI, Gülistan Pişken: “Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008, s. 62; CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 165; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; YILMAZ, Canan, a.g.m., s. 107; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 159; ÖZLÜ, Hakkı: Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılması, Adil Yayınevi, Ankara 2002, s. 18.

haberleşmesini kapsayan bir haktır⁸. Velayet hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır⁹. Hak sahibi kişinin, bu hakkının elinden alınması ya da kısıtlanması durumunda, çocuk ile bazı ilişkiler kurma, onunla görüşme hakkı olacaktır. İşte velâyet hakkı sürekli ya da geçici olarak elinden alınan kişinin çocuğu ile görüşebilmesine imkan sağlayan bu hakka kişisel ilişki hakkı denilmektedir¹⁰. Baba ile kişisel ilişki kurulması istemi ancak usulüne uygun biçimde soybağı ilişkisinin kurulmasına bağlıdır¹¹.

Çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, Anayasa, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler ile de teminat altına alınmıştır¹². Öğretide, aile mahkemesi hakimlerinin bu sözleşmelere özel bir titizlik ve duyarlık göstermelerini belirten görüşte isabet bulunmaktadır¹³. Zira, hukukun evrenselleştiği küresel dünyada, insan

⁸ YÜCEL, Yeliz: Türk Medeni Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Korunması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul 2018, s. 113. SERDAR, İlknur, a.g.m., s.740; GÜVEN, Aydın, a.g.e., s. 4-5; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 320.

⁹ AKYÜZ, Emine: “Velayet ve Çocuğun Korunması”, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009, s. 113.

¹⁰ SOLAK, Özlem Ezgi, a.g.m., s. 106, ŞİMŞEK, Canan: Türk Hukuku ve Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Boşanmanın Çocuklar Yönünden Hukuki Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İzmir 2012, s. 120.

¹¹ GENÇCAN, Ömer Uğur, a.g.e., s. 1124; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 741.

¹² ÖZUGUR, Ali İhsan, a.g.e., s. 885; CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 165; ÖZDEMİR, Saibe Oktay: “Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı”, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan, Cilt: 2, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2009, s. 120; YÜCEL, Özge : “Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi”, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.2, Aralık 2013, s. 117; ERLÜLE, Fulya, a.g.e., s. 218; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 747; CEYLAN, Ebru: “Türk Medeni Kanunu’nda Çocuğun Korunmasıyla İlgili Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Şeref Aktaş’a Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt: 19, İzmir 2017, s. 351; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAGA, Köksal, a.g.e., s. 499.

¹³ HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu, a.g.e., s. 111.

haklarının uluslar üstü niteliğinin çocukla kurulacak kişisel ilişkiyle örtüşmesi gerekir.

B. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Hukukî Niteliği

Çocukla kişisel ilişki kurma hakkı esasen anne ve babaya tanınmış bir hak olup, üçüncü kişiler bakımından istisnai olarak kabul edilmiştir¹⁴. Bununla birlikte her anne ve babanın kendi evladı ile vakit geçirme hakkı olduğu kadar, her çocuğun da kendi anne ve babası ile vakit geçirmeye hakkı vardır. Aynı şekilde, nasıl ki belli şartlar altında üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurma hakları varsa, çocuğun da yine belli şartlar altında, üçüncü kişilerle kişisel ilişki kurma hakkı vardır. Bu sebeple kişisel ilişki kurma hakkının aslında çift yönlü bir hak olduğu öğretide ifade edilmektedir¹⁵. Yargıtay da aynı görüştedir¹⁶.

Kanaatimizce kişisel ilişki kurma hakkının anne ve baba için hem görev hem de hak olduğunu ileri süren düşüncede¹⁷ isabet bulunmaktadır. Zira anne ve baba için evladı ile kişisel ilişki kurmak bir hak olmakla beraber, bu hak anne ve babaya, çocuğu zamanında geri getirmek, çocuğu alıkoymamak gibi bazı yükümlülükler de getirmektedir. Çocuk içinse

¹⁴ DOĞAN, Gül: “Çocuk İle Kişisel İlişki Kurabilme Hakkı”, Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender’e 50. Birlikte Çalışma Yılı Armağanı, Çizgi Basım, İstanbul 2007, s. 529; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 318.

¹⁵ YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 116; SERDAR, İlknur, a.g.e., s.742; ERLÜLE, Fulya, a.g.e., 219; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal, a.g.e., s. 498.

¹⁶ “Anne ve babasından veya bunlardan birinden ayrılan çocuğun ana ve/veya babasıyla düzenli kişisel ilişki kurması ve sürdürmesi, çocuk için bir hak olduğu gibi, ana ve/veya baba için de bir haktır. Kişisel ilişkinin düzenlenmesinde çocuğun bedeni ve fikri gelişimi yanında ana ve/veya babalık duygularını tatmin de önemlidir. Çocukla baba arasında tesis edilen kişisel ilişki süresi, babalık duygularını tatmine elverişli olmadığı gibi, çocuğun da baba sevgi ve şefkatini tatmasına da yeterli değildir. Aynı belirli hafta sonları çocuk baba yanında yatılı kalacak şekilde ve yarı yıl tatili ve yaz tatili döneminde daha uygun süreyle kişisel ilişki tesisi gerekirken, yazılı şekildeki düzenleme doğru bulunmamıştır.” Y2HD,12.03.2019T, 2017/5606E, 2019/2563K. (UYAP).

¹⁷ ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s.227; DOĞAN, Gül: a.g.m., s. 532; YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 118; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal, a.g.e., s. 498.

kişisel ilişki, bir görev olarak değil, sadece bir haktır. Bu hakkın çocuğa yüklediği herhangi bir görev olmadığı gibi, bu hak esasen çocuğun yararının sağlanması için benimsenmiştir¹⁸.

C. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasının Amacı

Çocukla kişisel ilişki kurulmasının amacı, velayet hakkı verilmeyen ana veya baba ile çocuk arasındaki bağın sürdürülmesi ve bunların çocukla aralarında oluşabilecek yabancılaşmanın engellenmesi, çocuğun gerekli ilgi ve şefkatten yoksun kalmasının önüne geçilerek ruhsal ve fiziksel gelişiminin sürdürülmesi ve mevcut sevgi saygının sürdürülerek manevi bağların koparılmamasıdır¹⁹. Bu nedenle, kişisel ilişki hakkı, çocuktan ayrı olan ana ve babanın, yetişmesine katkıda bulunmuş olduğu çocuğun gelişimi hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamak, hısnımlık ilişkilerini sürdürmek, yabancılaşmayı önlemek ve nihayet her iki tarafın da sevgi gereksinimlerini tatmin amacını güder²⁰.

Kanaatimizce, çocuğun üstün yararı ilkesinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Hâkim önüne gelen olayda, çocukla kurulacak kişisel ilişkinin ana baba yararına sağladığı yararları elbette gözetecektir. Ancak kurulacak ilişkinin öncelikle çocuğun üstün yararına olduğunu da unutmamalıdır.

D. Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkına Sahip Olanlar

Çocuk ile kişisel ilişki kurulması, velâyet hakkına sahip olmayan veya çocuğun kendilerinden alındığı ana ve baba açısından, Türk Medeni Kanunu m. 323-324 hükümlerinde; üçüncü kişiler açısından ise m. 325 hükmünde düzenlenmiştir. Hem ana babanın, hem de üçüncü kişilerin çocuk ile kişisel ilişki kurmaları, ancak mahkeme kararıyla gerçekleşebilir. T.M.K.'nun 326/son maddesine göre, çocuk ile kişisel ilişkiye karar verilene dek, velayet hakkına sahip olan ya da çocuk

---

¹⁸ YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 118; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 752.

¹⁹ YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 120; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; DOĞAN, Gül, a.g.m., s. 531; CEYLAN, Ebru, a.g.m., s. 355; ÖZMEN, İsmail, a.g.e., s. 545.

²⁰ SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s. 223.

kendisine ihtiyati tedbir olarak bırakılmış olan kişinin rızası dışında kişisel ilişki kurulamaz²¹.

1. Ana Baba

T.M.K. m. 323'e göre düzenlenen çocuk ile kişisel ilişki, doğrudan doğruya ana ya da babanın kendi kişilikleri itibarıyla sahip oldukları bir haktır²². Kan bağına dayanmayan bu hak, evlilik içi, evlilik dışı ya da evlat edinilen çocukların tümü açısından söz konusudur. Ana babanın çocukla kişisel ilişki kurma isteminde, bu istemin velayet hakkından ya da çocuğun kendisine bırakılmasına ilişkin mahkeme kararından veya kanundan kaynaklanması arasında bir fark bulunmamaktadır²³.

Çocukla kişisel ilişki kurulması, kamu düzenini ilgilendirmektedir. Ancak, çocukla kişisel ilişki kurmak istemediğini mahkeme huzurunda beyan eden ve bu beyanı mahkeme tutanağına geçen velayet hakkı sahibi olmayan eşle çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına yer olmadığına karar verilir. Böyle bir durumda bile bu eşin ilerleyen süreçte kişisel ilişki talep etme hakkı vardır²⁴. Kanaatimizce, ana babanın ekonomik gücünün yetmemesi halinde çocuğun üstün yararı gerçekleşmeyecektir. Daha sonra ana ya da babanın işe girerek düzenli bir gelire kavuşması halinde, çocukla kişisel ilişki kurulmasını istemeleri doğaldır.

2. Üçüncü Kişiler

T.M.K.'nin 325/II maddesine göre, olağanüstü hallerin varlığı durumunda üçüncü kişiler de çocukla kişisel ilişki kurabilir. Bu maddede özellikle çocuklarla hısımlarla çocuk arasında kişisel ilişkinin

---

²¹ BULUT, Harun, a.g.e., s. 47; GENÇCAN, Ömer Uğur, a.g.e., s. 1124; DOĞAN, Gül, a.g.m., s. 535; CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 172; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 319; CEYLAN, Ebru, a.g.m., s. 354.

²² CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 166; ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s. 221; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 752.

²³ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 605.

²⁴ BULUT, Harun, a.g.e., s. 47.

kurulabileceğine işaret edilmiştir²⁵. Örneğin, ana babası ölen çocuğun büyük ana veya büyük babası arasındaki ilişki kurulması hali, biyolojik ana baba ile evlatlık verilen çocuk, annenin ölümü nedeniyle dayı arasındaki kişisel ilişki²⁶ bu tarz bir ilişkidir²⁷.

Öğretide savunulan bir görüşe göre, hal ve koşullar gerektirdiği takdirde, hakimın hısımlı olmayan kişiye de çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkının tanınabileceği isabetle belirtilmiştir²⁸. Örneğin çocuğa doğduğu gündən beri bakmakta olan süt annenin, bu çocuğunun ana veya babasından birisinin ölümü üzerine çocuk ile kişisel ilişki kurmayı istemesi doğal bir duygudur. Böyle bir durumda hakim kurulacak

---

²⁵ GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 160; HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu, a.g.e., s. 111; BULUT, Harun, a.g.e., s. 49; BAKTIR, Selma, a.g.e., s. 137 ; KILIÇOĞLU, Ahmet M. : Medeni Kanun’umuzun Aile - Miras - Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, Turhan Kitabevi, Ankara 2003, s.130. (Yenilik); ÖZUGÜR, Ali İhsan, a.g.e., s. 885; DOĞAN, Gül, a.g.m., s. 533; ERLÜLE, Fulya, a.g.e., s. 221; SERDAR, İlknur:, a.g.m., s. 756; ÖZMEN, İsmail, a.g.e., s. 547; KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal, a.g.e., s. 501.

²⁶ “Küçük G..... 2000 doğumlu olup annesinin ölümü nedeniyle baba ile yaşamaktadır. Davacı annesine ile dayı küçük G... ile kişisel ilişki düzenlenmesini istemiştir. Mahkemece çocuğun beyanı dikkate alınarak dava ret edilmiştir. Bilirkişi incelemesi yapılmış, alınan raporda yatıya kalmayacak şekilde kişisel ilişki kurulmasının uygun olacağı bildirilmiştir. Dinlenen tanık beyanlarından da davacılar ile küçük arasında kişisel ilişki kurulmasının engellendiği anlaşılmaktadır. Davacıların küçükle kişisel ilişki kurulmasını isteme hakları Türk Medeni Kanununun 325. maddesinde kanuni bir hak olarak tanınmıştır. Davacıların yakını olan çocuğun annenin ölümü nedeniyle, yasadaki “olağanüstü hal” koşulu gerçekleşmiş olduğundan; uzman görüşü de dikkate alınarak belirli günlerde yatıya kalmayacak şekilde kişisel ilişki düzenlemesi yapılması gerekirken; yazılı gerekçeyle red hükmü kurulması bozmayı gerektirmiştir.” Y2HD, 24.10.2011, 2011/2840E, 2011/16614K. (UYAP).

²⁷ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 606; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 321

²⁸ KILIÇOĞLU, Ahmet M., a.g.e., s. 130 (Yenilik); AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 398; CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 167.

ilişkinin çocuğun yararına uygun²⁹ olacağını takdir ederek, süt anne ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulabilir³⁰.

Üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurulması istemlerinde, hakim in ileri sürülen sebeplerin olağanüstü olup olmadığı, ilişkinin kurulması halinde çocuğun yararlarının zedelenip zedelenmeyeceği gibi hususlar ile tarafların yaşadığı çevrelerin araştırılması, çocuğun görüşünün alınması ve uzmanlardan inceleme raporlarının ve görüşlerinin de alınarak karara bağlanması gerekir³¹. Bu kapsamda bilirkişiler bir çok yöntemlerden faydalanabilir. Sözgeleşi, çocuk ve anne-baba ile birebir görüşme, gözlemler yapma, psikolojik testler uygulama bu yöntemlerin bazılarıdır. Ebeveynlik kapasitesi değerlendirme formu adı verilen, ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini ölçmek için objektif ölçütlere göre hazırlanan formlar uygulamada sıkça kullanılmaktadır. Bu formlar, velayetin kime verilmesi gerektiğini ortaya koymaktan çok, ana-baba ile çocuk arasındaki iletişimi anlamaya hizmet eder. Formlarda bilirkişinin kendi gözlemine göre cevaplayacağı ya da doğrudan anne ve babaya yönelteceği birtakım sorular bulunmaktadır. Örnek olarak anne ve babanın çocuğa karşı nasıl bir ses tonu ile hitap ettikleri, çocuğa karşı duyarlı olup olmadıkları, çocuk öfkeli bir haldeyken onu sakinleştirip sakinleştiremedikleri gibi sorular gösterilebilir³².

Kanaatimizce, kişisel ilişki çocuğun ebeveynleri ile olan ilişkilerini zedeliyorsa, hakim bu ilişkinin kaldırılmasına karar vermelidir³³. Yargıtay babaya tanınan kişisel ilişki süresi içinde torunlarını görme ve aile bağlarını koruma ve geliştirme imkanına sahip olduklarını belirttiği dede ve ninenin, torunuyla kişisel ilişki kurulması istemini doğru görmemiştir³⁴.

²⁹ ÖZDEMİR, Saibe Oktay, a.g.m., s. 1242.

³⁰ AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 398.

³¹ BULUT, Harun, a.g.e., s. 50; KILIÇOĞLU, Ahmet M., a.g.e., s. 131. (Yenilik); ÖZMEN, İsmail, a.g.e., s. 549.

³² BÜKEN, Erhan: "Boşanma Davalarında Çocuğun Velayet Hakkı İçin Uygun Ebeveynin Belirlenmesi", Adli Tıp Bülteni, S.22 (1), Ankara 2017, s. 58.

³³ BAKTİR, Selma, a.g.e., s. 136.

³⁴ "Dava, babaanne ve dede ile torunu arasında kişisel ilişki kurulması isteğine ilişkindir. İlk derece Mahkemesince davacılar ve torunları Taha Toprak arasında her ayın 1. Cumartesi günü saat 10:00 ile Pazar günü saat

E. Çocukla Kişisel İlişki Kurma Yükümlülüğü Altına Girenler

Çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan ana babanın bu hakkının yükümlüsü, çocuğun velayet hakkına sahip ana veya babası ya da çocuğun T.M.K.'nun 347. maddesine göre yerleştirildiği aile ya da kurumdur³⁵. Kanaatimizce, çocukla kişisel ilişki kurma halinde yükümlülük altına giren velayet hakkı sahibi taraf veya çocuğa bakan kişi, çocukla kişisel ilişki kurma hakkına sahip kişiler arasında kurulacak kişisel ilişkiye izin vermeli ve bu ilişkinin kurulmasını kolaylaştırmalıdır³⁶.

F. Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkının Sınırları

Kişisel ilişki kurma hakkının sınırı TMK m.324 hükmünde düzenlenmiştir. Bu madde, sadece boşanmaya özgü bir hüküm olmayıp,

---

16:00, dini bayramların 2. günü saat 10:00 ile 3. günü saat 16:00, her yıl Ağustos ayının 1. günü saat 10:00 ile 8. günü saat 16:00'ya kadar kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiş, karara karşı davalı anne tarafından istinaf yoluna başvurulması üzerine bölge adliye mahkemesince davalı annenin istinaf talebinin esastan reddine karar verilmiş, hüküm davalı anne tarafından temyiz edilmiştir. Davaya konu çocuk ..... 12.12.2009 doğumlu olup, anne ve babası boşanmış; boşanma kararı ile velayet davalı anneye bırakılmış, velayetin kullanılması kendisine bırakılmayan baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiş ve karar kesinleşmiştir. Kanuna göre olağanüstü haller mevcutsa, çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde diğer kişilere özellikle hısımlarına çocukla kişisel ilişki kurulması hakkı tanınabilir (TMK m. 325/1). Boşanma kararı ile kendisine kişisel ilişki hakkı tanınmış olan baba Rusya'da yaşamaktadır. Davacılar ve davalı anne ile torun Muğla'da yaşamaktadır. Babanın yurt dışında çalışıyor ve yaşıyor olması TMK' nun 325/1. maddesindeki olağanüstü hal kavramı içine girmez. Boşanma kararı ile baba ile çocuk arasında kurulan kişisel ilişki yeterli olup, babanın yurt dışından gelememe sebebine ilişkin bir olağanüstü hal, davacılar tarafından kanıtlanmamıştır. Davacılar, babaya tanınan kişisel ilişki süresi içinde torunlarını görme ve aile bağlarını koruma ve geliştirme imkanına sahiptir. O halde, davanın reddi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması doğru olmamıştır." Y2HD, 14.01.2019, 2018/7907E, 2019/50K. (UYAP).

³⁵ DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 319.

³⁶ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 607; ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s. 223.

çocukla kişisel ilişki kurulmasının mümkün olduğu her durumda bu ilişkinin sınırlarını düzenleyen bir hükümdür³⁷. Bu maddeye göre;

“Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür.”

Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir”.

Kişisel ilişki hakkının sınırlarını belirleyen TMK m. 324/1 hükmünde, ana ve babanın, çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkını kullanırken uymaları gereken yükümlülükler yer verilmiştir³⁸. Hükmün ikinci fıkrasında ise, kişisel ilişki kurma hakkının bir başka sınırına değinilmiştir³⁹. Buna göre anne ve baba, çocukla kişisel ilişki kurarken, çocuğun huzurunu bozmaktan kaçınmak durumundadır. Bu ifade ile kast edilen, kişisel ilişkinin çocuğun bedensel, ruhsal veya ahlâksal yönden gelişimine zarar vermesi veya henüz zarar vermese de böyle bir tehlikeye maruz bırakmasıdır⁴⁰. Özellikle ana veya babanın ağır ruhsal bozukluklarının bulunması, alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı olduğunda çocukla kişisel ilişki kurma hakkı tanınmaz⁴¹.

Çocukla kişisel ilişkinin kullanılması çeşitli yöntemlerle olabilir. Genellikle çocuğu görme onunla buluşup görüşme, ziyaret etme şeklinde hükmedilen çocukla kişisel ilişki temini; mektup, e-posta, kısa mesaj gibi iletişim araçları ile de gerçekleştirilebilir. Özellikle çocuk ile ana baba ya da üçüncü kişinin, farklı ya da uzak yerlerde bulunması veya ilişki kurma hakkına sahip tarafın ulaşımını engelleyici sağlık sorunlarının bulunması gibi hallerde, sözlü ya da iletişim araçları ile kişisel ilişki kurulması

³⁷ YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 128; AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 396; BAKTIR, Selma, a.g.e., s. 135.

³⁸ ŞİMŞEK, Canan, a.g.m., s. 145; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 321.

³⁹ CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 168; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 321.

⁴⁰ ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s. 236; YILMAZ, Canan, a.g.m., s. 127.

⁴¹ BAKTIR, Selma, a.g.e., s. 136 (Aile); DOĞAN, Gül: a.g.m., s. 534; CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 171.

mümkündür⁴². Ancak hak sahibi ile çocuğun telefon ya da e-posta ile iletişim kurarken çocuğun huzurunun bozulmaması, velayeti elinde bulunduran tarafın da çocuğun telefon, e-posta vb. diğer iletişim araçları ile görüşmesine ortam hazırlaması gerekir. Kişisel ilişki kurarken, hakkın yükümlüsü olan tarafın kişilik hakkına dahil değerleri, özellikle de özel hayat alanının sınırlanması gerektiği muhakkaktır⁴³. Kanaatimizce, bu sınırlamanın hâkim tarafından, her somut olayın özelliğine göre ayrı ayrı değerlendirilmesi, kanun koyucunun amacına uygun olacaktır.

H. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasında Görevli ve Yetkili Mahkeme

TMK m. 326 hükmüne göre, çocuk ile kişisel ilişki kurulmasına ilişkin bütün düzenlemelere, çocuğun oturduğu yer mahkemesi de karar verebilir. Bu anlatımla kanun koyucu, bu hususta başka bir yerdeki mahkemenin de yetkili olabileceğini belirtmiştir. Kaldı ki, aynı maddenin ikinci fıkrasında boşanma ve evlilik birliğinin korunmasına ilişkin TMK m. 168 ve 201. hükümlerinde yer alan yetki kuralları saklı tutulmuştur⁴⁴.

Çocuk ile kişisel ilişki kurulmasında görevli mahkeme aile mahkemesidir. Aile mahkemesi kurulmayan yerlerde ise, bu sıfatla görevlendirilen asliye hukuk mahkemesidir⁴⁵. Aile mahkemesi hakiminin bakacağı çocukla kişisel ilişki kurulması davası, kamu düzenini ilgilendirdiği için herhangi bir hak düşürücü ya da zamanaşımı süresi bulunmamaktadır. Ancak çocuğun reşit olması halinde, velayet sona ereceğinden dolayı bu tarihten itibaren kişisel ilişki isteminde bulunulamaz⁴⁶.

Kişisel ilişkinin kurulmasına ya da yeniden değerlendirilmesine ilişkin davalarda, mahkemece duruşma açılması ve tarafların gösterdiği

---

⁴² ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s.228; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 161.

⁴³ ERLÜLE, Fulya, a.g.m., s.228; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 740; YÜCEL, Yeliz, a.g.e., s. 114.

⁴⁴ AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 399; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 758; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 166.

⁴⁵ DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 323; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 166.

⁴⁶ BULUT, Harun, a.g.e., s. 52.

delillerin toplanarak takdir ve münakaşasından sonra bir karar verilmesi gerekir⁴⁷. Kanaatimizce, hâkimin çocukla uzman bilirkişi refakatinde görüştüğü sırada, çocuk ile ana babasının aynı zaman ve zeminde bulunması, adaletsiz sonuçlara yol açabilecektir. Böyle bir durumda, hâkimin tarafları dinleyip delilleri değerlendirirken, çocuğun psikolojik ortamına özen göstermesi Kanun koyucunun amacına daha uygun olacaktır.

III. HÂKİMİN ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASINI DÜZENLERKEN GÖZ ÖNÜNE ALACAĞI ÖLÇÜTLER

A. Çocuğa İlişkin Ölçütler

Aile mahkemesi hâkimi, çocukla ana baba arasındaki kişisel ilişkiyi düzenlerken, ilk önce çocuğun üstün yararını gözetecektir. Çocuğun üstün yararı kavramı, hakimin takdirine bağlı, somut olayın özelliklerine göre uygulanan esnek çerçeveli bir kavramdır⁴⁸. Bu nedenle ana babadan her biri, diğerinin çocukla olan kişisel ilişkisini zedelemekten kaçınmalıdır. Çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesi, çocuğun huzurunun sağlanması ve sürdürülmesi çocuğun üstün yararının gereğidir⁴⁹. Çocuğun fiziksel ya da ruhsal gelişimine engel olacak ya da tehlikeye düşürecek bir ilişkiye izin verilemez⁵⁰.

⁴⁷ GENÇCAN, Ömer Uğur, a.g.e., s. 1125.

⁴⁸ ABİK, Yıldız: “Türk Medeni Kanunundaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı”, Prof. Dr. Şener Akyol’a Armağan, Filiz Kitabevi, İstanbul 2011, s. 826; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 745.

⁴⁹ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 609; HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu, a.g.e., s.111. GRASSINGER, E. Gülçin Elçin: “Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar”, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, Cilt: 1, XII Levha, İstanbul 2010, s.120; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 743; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 159.

⁵⁰ BULUT, Harun, a.g.e., s. 47; BAKTIR, Selma, a.g.e., s. 135 (Aile); DOĞAN, Gül: a.g.m., s. 532.

Çocuğun kendisini ifade edebilme yaşında olması halinde mutlaka görüşünün alınması ve olanak buldukça ana ve babanın dinlenmesi⁵¹, eğer çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının da düşüncesinin alınması gerekliliktir⁵². Demokratik katılım hakkı olarak nitelendirilebilecek bu hak, görüş bildirme (partisipasyon) ve olur verme (kooperasyon) hakkı olarak tanımlanmaktadır⁵³.

Ancak çocuğun üstün yararı gerektiriyorsa, çocuğun görüşüne itibar edilmeyebilir. Yargıtay, çocukla kişisel ilişkinin kurulmasında, çocuğun üstün yararı gerektirdiği takdirde, görüşünün aksine karar verilmesinin mümkün olduğunu belirterek, çocuğun üstün yararı kavramına çağcıl bir yorum getirmiştir⁵⁴. Kanaatimizce, çocuğun

⁵¹ ÖZDEMİR, Saibe Oktay, a.g.m., s. 1235; YÜCEL, Özge, a.g.m., s. 123.

⁵² GENÇCAN, Ömer Uğur, a.g.e., s. 1124; BULUT, Harun, a.g.e., s. 50; DURAL, Mustafa / ÖGÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e, s. 320; ABİK, Yıldız, a.g.m., s.33; AKYÜZ, Emine, a.g.m., s. 117.

⁵³ SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 749.

⁵⁴ “Çocuğun üstün yararını belirlerken; onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacının gözetilmesi gereklidir. Ana ve babanın yararları; boşanmadaki kusurları, ahlaki değer yargıları, sosyal konuları gibi durumları, çocuğun üstün yararını etkilemediği ölçüde göz önünde tutulur. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3. ve 6. maddeleri idrak çağındaki çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve görüşlerine gereken önemin verilmesine öngörmektedir. Çocuğun üstün yarar gerektirdiği takdirde, görüşünün aksine karar verilmesi mümkündür. Bu açıklamalar ışığında somut olaya gelince; mahkemece sosyal inceleme raporu aldırılmış, sosyal inceleme raporunda, çocukların baba yanında buldukları, düzenli bir ortamda fiziksel, sağlık, sosyal, eğitim, maddi açıdan ihtiyaçlarının daha iyi bir şekilde karşılanabilmesi açısından velayetlerinin davalı babaya verilmesinin daha uygun görüldüğü belirtilmiştir. Mahkemece ise müşterek çocukların yaşı itibarıyla annenin bakım ve şefkatine muhtaç durumda bulunmaları nedeniyle velayetlerinin davacı anneye verilmesine karar verilmiştir. Oysa mahkemece yapılması gereken yeniden 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 5. maddesi gereğince Aile Mahkemesi bünyesinde bulunan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıdan oluşan uzmanlardan; ortak çocukların ve annenin yaşam koşulları birbirleriyle ilişkileri, anne ve babanın durumu konusunda rapor alınması ve idrak çağında olan ortak çocukların olası sonuçları hakkında bilgilendirilmek suretiyle velayeti ile ilgili tercihlerinin sorularak

yararına olacak bir kararın ana babasının ya da çocuğun görüşüne uygun olması her zaman beklenemez. Asıl olan, hâkimin vereceği kararın vicdanına uygun olmasıdır. Örneğin, çocuğun beslenmesinin ve eğitimi için belli bir yerde, sağlığına uygun koşullar altında yaşaması gerekebilir. Böyle bir durumda çocuğun; ana babasının yanında yaşamak istediğine dair düşüncesi karara dayanak oluşturmaz.

B. Ana ve Babaya İlişkin Ölçütler

Ana baba ile çocuk arasında kişisel ilişki düzenlenirken, analık babalık duygularının tatminine özen gösterilmelidir⁵⁵. Ayrıca çocuk ile kişisel ilişki kuracak kişinin sosyal, kültürel ve ruhsal yapısının çocuğun sağlığına, huzuruna ve gelişimine engel oluşturmaması gerekir⁵⁶. Ana babanın ya da üçüncü kişinin çocukla kişisel ilişki kurmasından amaçlanan tatmin menfaati ile çocuğun üstün yararı çatıştığında, hakim ikincisini üstün tutacaktır⁵⁷. Yargıtay ruhsal hastalığı bulunan baba ile çocuğunun, uzman bilirkişi nezaretinde görüşmesinin çocuğun üstün yararına uygun olacağına isabetle hükmetmiştir⁵⁸.

---

diğer delillerle birlikte değerlendirilmek suretiyle velayet konusunda bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve araştırma ile yazılı şekilde hüküm kurulması doğru olmayıp, bozmayı gerektirmiştir.”
Y2HD,09.04.2019T, 2018/2890E, 2019/4281K. (UYAP).

⁵⁵ ÖZUGUR, Ali İhsan, a.g.e., s. 884.

⁵⁶ BULUT, Harun, a.g.e., s. 47.

⁵⁷ YÜCEL, Özge, a.g.m., s. 121; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 748.

⁵⁸ “Kişisel ilişki kurulmasındaki amaç, analık ve babalık duygularının tatmini yanında çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminin sağlanmasıdır. Çocuğun, gözetim olmaksızın ana veya babasından biriyle kişisel ilişkisinin sürdürülmesi, onun yüksek yararına değilse, gözetim altında kişisel ilişki kurma imkanı öngörülebilir. (Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi m. 4/3, Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 30.1.2012 gün ve 2011/12727-1614 sayılı ilamı). Yapılan yargılama ve toplanan deliller ile mahkemece bozmadan sonra aldırılan Marmara Üniversitesi Pendik Eğitim ve Araştırma Hastanesinin 05.10.2017 tarihli heyet raporunda” güncel durumda babada tam remisyonda bipolar bozukluk saptanmasına rağmen, babanın mevcut ruhsal hastalığının tedavisini aksatması nedeniyle çocuğun baba ile görüşürken gerekli durumlarda uygun yönlendirmeyi sağlayacak ve baba çocuk ilişkisini düzenlemeye yardımcı olabilecek bir uzman eşliğinde görüşürülmesinin çocuğun üstün yararına olacağı belirtilmiştir. Ortak

IV. ÇOCUKLA KURULACAK KİŞİSEL İLİŞKİNİN ŞEKLİNİN, SÜRESİNİN, YERİNİN VE DİĞER AYRINTILARIN DÜZENLENMESİ

Çocuğun üstün yararı⁵⁹ öne alınarak kurulan çocukla kişisel ilişkinin, analık babalık duygularını da tatmin etmeye yönelik olacak şekilde ve uygun süreyle kurulması gerekir. Çocuk ile kurulan kişisel ilişki yinelenen, düzenli aralıklarla süren bir ilişkidir. Bu ilişki, sürekli objektif bir düzenlemeyi gerektirir. Hakimin takdir hakkını kullanarak belirleyeceği ziyaretlerin sıklığında ve devamı süresinde, durumun özelliği, tarafların boşanma veya ayrılık davasındaki tutum ve davranışları mutlaka değerlendirilmelidir⁶⁰. 4857 sayılı Kanun'un 5. maddesinde, hakimin görevlendireceği sosyal çalışmacı, psikolog, pedagogların araştırma, inceleme görüş ve düşüncelerinden de yararlanabileceği belirtilmiştir⁶¹.

Kişisel ilişki ne ana babalık duygusunu yaşamayı engelleyecek kadar az ne de velayet hakkını kullanmayı engelleyecek, çocuğun geleceğini zedeleyecek tarzda fazla süreli olmamalıdır. Ayrıca kişisel ilişkinin sürelerin tam tarihi ile başlangıç ve bitiş saatlerini de gösterir biçimde ve infazda duraksamaya yol açmayacak biçimde düzenlenmesi şarttır⁶². Hakim, uygulamaya elverişli, çocuğun moralini sarsmayıcı ve boşanmış eşler arasında yeni anlaşmazlıklara yol açmayacak bir karar

---

çocuk mahkemece bizzat dinlenilmiş, babası ile yalnız görüşmek istemediğini beyan etmiştir. Dosyada uzman refakatinde kişisel ilişki kurulmasının çocuğun yüksek yararına uygun olacağına ilişkin heyet raporu, ortak çocuğun beyanı ve diğer deliller dikkate alınarak çocuğun üstün yararı doğrultusunda uzman refakatinde kişisel ilişki kurulmasına karar verilmesi gerekirken davalı babanın babasının refakatinde kişisel ilişki kurulması doğru olmadığı gibi uygulanmakta olan boşanma ilamında kurulan kişisel ilişkide yeni bir düzenleme yapılmadığı halde davanın kısmen kabulüne karar verildiği belirtilmesi de doğru olmamıştır.” Y2HD, 18.10.2018T, 2018/6211E, 2018/11492K. (UYAP).

⁵⁹ AKYÜZ, Emine, a.g.m., s. 116; YÜCEL, Özge, a.g.e., s. 118.

⁶⁰ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 609; BULUT, Harun, a.g.e., s. 47.

⁶¹ SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 750.

⁶² BULUT, Harun, a.g.e., s. 49; BAKTIR, Selma, a.g.e., s. 136. (Aile); CEYLAN, Ebru, a.g.e., s. 169; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 763; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 163.

vermelidir⁶³. Ayrıca çocukla kişisel ilişki kurulmasına hükmeden hakimin, çocukların da birbirlerini görmesine olanak tanıyacak şekilde karar vermesi gerekir⁶⁴. Yargıtay çocukla kurulacak kişisel ilişkide, aynı şehir ayrı şehir ayrımına gidilmeksizin annelik duygularını tatmine elverişli, çocuğun da anne sevgisi ve şefkatini tatmasına yeterli, daha uygun süreyle kişisel ilişki kurulmasına hükmetmiştir⁶⁵.

V. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASINA İLİŞKİN OLARAK EŞLERİN YAPTIĞI ANLAŞMALAR

Çocukla kişisel ilişkinin kurulmasına dair, velayet hakkı kendisine bırakılan tarafın diğer tarafla ya da hısımlarla anlaşma yapmaları mümkündür. Velayetin kullanılması kendisine bırakılmayan eş, çocuğun eğitim ve bakım giderleri için anlaşıp, bu protokolü hakimin onayına sunabilirler⁶⁶. Yargıtay, velayeti kendisine bırakılmayan eş ile

---

⁶³ FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin: Aile Hukuku, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986, s.385.

⁶⁴ ÖZUĞUR, Ali İhsan, a.g.e., s. 885.

⁶⁵ “Mahkemece, ortak çocuk 06.06.2014 doğumlu A...’in velayeti davacı-davalı babaya bırakılmış, ortak çocuk ile annenin arasında “Farklı yerlerde ikamet etmeleri” dikkate alınarak kişisel ilişki düzenlenmiştir. Taraflar mevcut duruma göre ayrı şehirde yaşıyor olmakla birlikte, günümüz ulaşım olanaklarındaki kolaylık gözetildiğinde, kişisel ilişkiye dair düzenleme yapılırken, taraflar bu hususun açıkça dikkate alınmasını talep etmemişlerse, “ayrı şehir”, “aynı şehir” ayrımına gidilmesinin de önemi bulunmamaktadır. Bu bakımdan, aynı şehir ayrı şehir ayrımına gidilmeksizin annelik duygularını tatmine elverişli, çocuğun da anne sevgisi ve şefkatini tatmasına yeterli, daha uygun süreyle kişisel ilişki tesis edilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması doğru bulunmamıştır. Ancak bu husus yeniden yargılamayı gerektirmediğinden, hükmün düzeltilerek onanması gerekmiştir.” Y2HD, 19.02.2019T, 2018/488E, 2019/1329K. (UYAP).

⁶⁶ HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu, a.g.e., s. 111; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 164.

diğer eşin çocukla kişisel ilişki kurulması konusunda mutabakata vararak protokol düzenleyebileceklerine isabetle hükmetmiştir⁶⁷.

VI. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ KALDIRILMASI YA DA YENİDEN DÜZENLENMESİ

Boşanma veya ayrılık kararının kesinleştiği tarihten sonra meydana gelen değişiklikler sonucunda, kişisel ilişkinin azaltılması, artırılması ya da tamamen ortadan kaldırılması mümkündür. Ancak taraflar ile çocuğun durumunda önemli bir değişikliğin olmaması ya da kişisel ilişkiyi düzenleyen mahkeme kararının kesinleşmesinden itibaren kısa bir süre geçmesi kişisel ilişkinin değiştirilmesini haklı kılmaz⁶⁸. Hâkim, çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair karar verirken, çocuğun üstün yararı ile birlikte mevcut koşulları da nazara alacaktır. Gelecekteki olası koşulların yerine, var olan ve gerçek durumu nazara almaması hukuksuzluğa yol açabilecektir. Bu nedenle Yargıtay, gelecek yıllardaki koşullar önceden bilinemeyeceğinden, şimdiden çocuk ile baba arasında kademeli bir şekilde kişisel ilişki kurulmasını yasaya aykırı bulmuştur⁶⁹.

Öğretide kişisel ilişkinin sınırlanmasını veya önemli sebepler varsa kaldırılmasını son çare olarak benimseyen görüşte⁷⁰ isabet bulunmaktadır. Kanaatimizce, ana baba ile çocuk arasındaki duygusal bağın devamına hizmet eden kişisel ilişkinin varlığı, çocuğun üstün

---

⁶⁷ “Velayeti davalı anneye bırakılan müşterek çocukla baba arasında tarafların dosyaya sundukları 08.07.2013 günlü protokol gereğince kişisel ilişki kurulması gerekirken, protokol dışına çıkılarak yazılı şekilde hüküm verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir.” Y2HD, 15.01.2014T, 2013/18891E, 2014/551K. (UYAP).

⁶⁸ BULUT, Harun, a.g.e., s. 50.

⁶⁹ “Mahkemece baba ile velayeti anneye bırakılan ortak çocuk arasında 6 yaşını dolduruncaya kadar ve 6 yaşını doldurduktan sonra şeklinde ayrı ayrı düzenleme yapılarak kademeli bir şekilde ilişki kurulmuştur. Değişen koşullara göre, çocuğun yaşı ve eğitim durumu gözetilerek kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesi her zaman istenebilir. Kişisel ilişki kurulmasına yönelik hüküm kurulurken; gelecek yıllardaki koşullar önceden bilinemeyeceğinden, şimdiden çocuk ile baba arasında kademeli bir şekilde kişisel ilişki düzenlenmiş olması isabetsizdir.” Y2HD, 2016/24482E, 2018/11277K. (UYAP).

⁷⁰ SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 746.

yararınadır. Bu nedenle, bu ilişkinin kurulmasının zor olduğu hallerde bu zorluk bir üçüncü kişinin gözetimi ile aşılabiliyorsa, bu hak başka bir kişinin gözetiminde de kullanılabilir.

A. Kişisel İlişki Kurma Hakkının Kaldırılması

T.M.K.'nin 324/II maddesi gereğince, kişisel ilişki sebebiyle, çocuğun huzuru tehlikeye giriyorsa, ana babanın çocuk ile ciddi biçimde ilgilenmemesi, yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya diğer önemli sebeplerin varlığı halinde aile mahkemesi hakimi bu ilişkiyi sonlandırır. Bu dört halden birinin varlığı halinde hakim çocukla kişisel ilişki kurma hakkını kaldırır⁷¹. Hakim vereceği kararda, çocuğun yaşamındaki dengenin bozulmasında ana babanın davranışlarının etkili olup olmadığını serbestçe takdir eder. Ana babadan birinin çocukla kişisel ilişkisi, karşı tarafın çocukla ilişkisini zedelerse ya da çocuğun eğitimine ve gelişimine zarar vermek bir yana engelleyici etki yapıyorsa, onun bu davranışı kişisel ilişkide yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerle bağdaşmaz. Çocuğun fiziksel ya da ruhsal yaşamındaki olumsuzlukların gerçekleşmesinde, ana babanın davranışlarının kusurlu olup olmaması önemli değildir⁷².

T.M.K.'nin 325/II hükmü, üçüncü kişilerle çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına ilişkin sınırlandırmalar konusunda, ana ve baba ile kişisel ilişki kurulmasına ilişkin sınırlamalara yollama yapmıştır⁷³. Yargıtay, çocuğun babasının evlendiği kişiyle ve babaannesi ile vakit geçirmek istemediğini beyan etmiş olmasını tek başına kişisel ilişkinin kaldırılmasına gerektirir bir sebep olarak görmemiştir⁷⁴.

⁷¹ AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, a.g.e., s. 397; SERDAR, İlknur, a.g.m., s. 746; GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s. 165.

⁷² ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 611.

⁷³ KILIÇOĞLU, Ahmet M., a.g.e., s. 132. (Yenilik); ÖZUĞUR, Ali İhsan, a.g.e., s. 884.

⁷⁴ “Küçük ..... 2006 doğumlu olup velayeti anneye bırakılmış, baba ile de boşanma ilamında gösterilen şekilde sadece baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmuştur. Tüm dosya kapsamından çocuk ile baba arasındaki kişisel ilişkinin kaldırılmasını gerektirir sebeplerin varlığı ispat edilmemiştir. Küçük .....’nin babasının evlendiği kişiyle ve babaannesi ile vakit geçirmek istemediğini beyan etmiş olması tek başına kişisel ilişkinin

B. Kişisel İlişki Kurma Hakkının Yeniden Düzenlemesi

Çocuğun yaşı ve eğitim durumu nazara alınarak, çocukla diğer taraf arasındaki kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesi mümkündür. T.M.K. 351/1 hükmüne göre, " *durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir*". Çocuğun gelişimi ve mutluluğu için, süreklilik taşıyan bir karar verilmesine özen gösterilmelidir⁷⁵. Aile mahkemesi hakimi, kişisel ilişkinin kurulmasına dair verdiği kararları değiştirebilir. T.M.K. 183'de yer alan hükmün kıyasen uygulanması gerektiğini belirten düşüncede isabet⁷⁶ bulunmaktadır. Bu maddede, ana veya babanın başka biriyle evlenmesi, başka bir yere gitmesi veya ölmesi gibi durumlar kanunda örneksene yoluyla sayılmaktadır⁷⁷.

Çocukla kişisel ilişkinin kaldırılması ya da yeniden düzeltilmesi davalarında uzman görüşüne başvurulmalıdır⁷⁸. Yargıtay ekonomik durumunun ve yaşam koşullarının iyileştiğini belirterek çocuğuyla kişisel ilişki kurma kararı verilmesini isteyen babanın, bu talebinin uzman bilirkişiler tarafından incelenerek yeniden değerlendirilmesini isabetle hükmetmiştir⁷⁹.

---

kaldırılmasını, ya da daraltılmasını gerektirir bir sebep değildir. Kaldı ki psikolog raporunda da babası ile görüşmelerinde küçüğün heyecanlı ve istekli olduğu, kişisel ilişkinin değiştirilmesine gerek olmadığı, küçüğün babaya ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. O halde bölge adliye mahkemesince davacı kadının istinaf taleplerinin reddine karar verilmesi gerekirken kısmen kabulü ile yazılı şekilde karar verilmesi bozmayı gerektirir" Y2HD, 2019/501E, 2019/3271K. (UYAP).

⁷⁵ YÜCEL, Özge, a.g.e., s. 121.

⁷⁶ ÖZTAN, Bilge, a.g.e., s. 609; DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper, a.g.e., s. 321, ÖZDEMİR, Saibe Oktay, a.g.m., s. 1241.

⁷⁷ GÜLER, Beyhan Kaplan, a.g.e., s.165.

⁷⁸ GENÇCAN, Ömer Uğur, a.g.e., s. 1126; YÜCEL, Özge, a.g.m., s. 121.

⁷⁹ "Mahkemece ortak çocuk 2014 doğumlu .... ile davalı baba arasında yatılı olmayacak şekilde her ayın 2. ve 4. hafta sonu salı günü saat 17:00 ile 19:00 arasında, dini bayramların 2. günü saat 10:00 ile 14:00 arasında kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiştir. Kişisel ilişki düzenlenirken göz önünde tutulması gereken temel ilke, çocuğun üstün yararadır. Çocuğun üstün yararı belirlenirken bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacının gözetilmesi gereklidir. Mahkemece

VII. SONUÇ

Velayet hakkına sahip olmayan ya da çocuk kendisinden alınmış olan ana babaya, hukuk düzenince çocukla kişisel ilişki kurma hakkı tanınmıştır. T.M.K, 743 sayılı mülga Medeni Kanunu'nun sadece boşanma ile ilgili olarak düzenlediği bu konuyu, gerek çocuk ile ebeveyn arasında, gerek çocuk ile üçüncü kişiler arasında kişisel ilişki kurulması bakımından ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurulması istemlerinde, hakim in ileri sürülen sebeplerin olağanüstü olup olmadığı, ilişkinin kurulması halinde çocuğun yararlarının zedelenip zedelenmeyeceği gibi hususlar ile tarafların yaşadığı çevrelerin araştırılması, çocuğun görüşünün alınması ve uzmanlardan inceleme raporlarının ve görüşlerinin de alınarak karara bağlanması gerekir.

Kişisel ilişki, küçüğün velayetinin kendisine bırakılmayan ebeveyn açısından sahsa bağlı bir talep hakkını oluşturmaktadır. Bu hak, kişiye bağlı bir hak olduğu için, devredilemez ve bu haktan feragat edilemez. Türk Medeni Kanunu'nda kişisel ilişki hakkının tanımı yapılmamıştır. Kişisel ilişki hakkı, velâyet hakkı sona eren ana veya babanın müşterek çocukları ile görüşmesini, belirli gün ve saat dilimleri içerisinde baş başa vakit geçirmesini, dilediği iletişim araçları aracılığıyla haberleşmesini kapsayan bir haktır.

Anne ve baba, çocukla kişisel ilişki kurarken, çocuğun huzurunu bozmaktan kaçınmak durumundadır. Bu ifade ile kast edilen, kişisel

---

tarafarla ve ortak çocuk ile görüşülerek rapor tanzim edilmiş, bilirkişi, raporda baba tarafından uygun şartlar sağlandığında yeniden değerlendirme yapılması ve yatılı ilişki konusunda karar verilmesinin uygun olacağına yönelik kanaat bildirmiştir. Davalı baba temyiz dilekçesinde ise ortak çocuğun artık yazları yatılı kalacak yaşa geldiğini, ikametgahını ve işini düzelttiğini bu nedenle yatılı ilişki tesisine hazır olduğunu belirtmektedir. Gerçekleşen bu durum karşısında, 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanununun 5. maddesi uyarınca psikolog, pedegog ve sosyal çalışmacından oluşan uzmanlara inceleme yaptırılarak rapor alınması ve diğer delillerle birlikte değerlendirildikten sonra, gerçekleşecek sonucu uyarınca kişisel ilişki konusunda bir karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve araştırmayla yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olmuş, bozmayı gerektirmiştir.” Y2HD, 25.03.2019T, 2019/318E, 2019/3265K. (UYAP).

ilişkinin çocuğun bedensel, ruhsal veya ahlâksal yönden gelişimine zarar vermesi veya henüz zarar vermese de böyle bir tehlikeye maruz bırakmasıdır. Özellikle ana veya babanın ağır ruhsal bozukluklarının bulunması, alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı olduğunda çocukla kişisel ilişki kurma hakkı tanınmaz.

Boşanma veya ayrılık kararının kesinleştiği tarihten sonra meydana gelen değişiklikler sonucunda, çocukla kurulan kişisel ilişkinin azaltılması, artırılması ya da tamamen ortadan kaldırılması mümkündür. Ana babadan birinin çocukla kişisel ilişkisi, karşı tarafın çocukla ilişkisini zedelerse ya da çocuğun eğitime ve gelişimine zarar vermek bir yana engelleyici etki yapıyorsa, onun bu davranışı kişisel ilişkide yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerle bağdaşmaz. Çocuğun fiziksel ya da ruhsal yaşamındaki olumsuzlukların gerçekleşmesinde, ana babanın davranışlarının kusurlu olup olmaması önemli değildir.

Çocuğun yaşı ve eğitim durumu nazara alınarak, çocukla diğer taraf arasındaki kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesi mümkündür. T.M.K. 351/1 hükmüne göre, durumun değişmesi halinde, çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni koşullara uydurulması gerekir. Çocuğun gelişimi ve mutluluğu için, istikrarlı bir karar verilmesine özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- ABİK, Yıldız: “Türk Medeni Kanunundaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı”, Prof. Dr. Şener Akyol’a Armağan, Filiz Kitabevi, ss. 1-75, İstanbul 2011.
- AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş: Aile Hukuku, Cilt: 2, 17. Baskı, Beta, İstanbul 2015.
- AKYÜZ, Emine: “Velayet ve Çocuğun Korunması”, Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan, Seçkin Yayınevi, ss. 111-157, Ankara 2009.
- ARABACI, Gülistan Pişken: “Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008.
- BAKTIR, Selma: Aile Mahkemeleri, Yetkin Yayınevi, Ankara 2003 (Aile).
- BULUT, Harun: Velayet (Çocukla Kişisel İlişki Kurulması) ve Nafaka Davaları, Beta, İstanbul 2007.
- BÜKEN, Erhan: “Boşanma Davalarında Çocuğun Velayet Hakkı İçin Uygun Ebeveynin Belirlenmesi”, Adli Tıp Bülteni, S.22 (1), ss. 54-63, Ankara 2017.
- CEYLAN, Ebru: Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- CEYLAN, Ebru: “Türk Medeni Kanunu’nda Çocuğun Korunmasıyla İlgili Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi”, Prof. Dr. Şeref Aktaş’a Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt: 19, ss. 349-375, İzmir 2017.
- DOĞAN, Gül: “Çocuk İle Kişisel İlişki Kurabilme Hakkı”, Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender’e 50. Birlikte Çalışma Yılı Armağanı, Çizgi Basım, ss. 529-536, İstanbul 2007.
- DURAL, Mustafa / ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Mustafa Alper: Türk Özel Hukuku- Aile Hukuku- Cilt: 3, 4. Bası, Filiz Kitabevi, İstanbul 2011.

- ERLÜLE, Fulya: “Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, MÜHF-HAD, C. XVI, S. 3-4, ss. 217-248, 2010.
- FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin: Aile Hukuku, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986.
- GENÇCAN, Ömer Uğur: Aile Mahkemesi Davaları, Yetkin Yayınevi, Ankara 2012.
- GRASSINGER, E. Gülçin Elçin: “Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar “, Prof. Dr. Rona Serozan’a Armağan, Cilt:1, XII Levha, ss. 823-847, İstanbul 2010.
- GÜLER, Beyhan Kaplan: Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk, Sümer Kitabevi, Ankara 2014.
- GÜVEN, Aydın: Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlâmların İcrası, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- HATEMİ, Hüseyin / OĞUZTÜRK KALKAN, Burcu: Aile Hukuku, 2. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2013.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Aile Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara 2016 (Aile).
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.: Medeni Kanun’umuzun Aile-Miras-Eşya Hukukuna Getirdiği Yenilikler, Turhan Kitabevi, Ankara 2003. (Yenilik).
- KÖSEOĞLU, Bilal / KOCAAĞA, Köksal: Aile Hukuku ve Uygulaması, T.B.B. Yayınları, Ankara 2009.
- ÖZDEMİR, Saibe Oktay: “Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı “, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan, Cilt: 2, Vedat Kitapçılık, ss. 1219-1242, İstanbul 2009.
- ÖZLÜ, Hakkı, Türk Medeni Hukukunda Velayetin Kaldırılması, Adil Yayınevi, Ankara 2002.
- ÖZMEN, İsmail: Velayet Hukuku Davaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.
- ÖZTAN, Bilge: Aile Hukuku, 5. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.
- ÖZUĞUR, Ali İhsan: Boşanma, Ayrılık ve Evlenmenin İptali Davaları, Adalet Yayınevi, Ankara 2011.

SERDAR, İlkur: “Kişisel İlişki Kurma Hakkı”, Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, Cilt: 9, ss. 739-781, İzmir 2007.

SOLAK, Özlem Ezgi: Boşanmanın Çocuklar Bakımından Hukuki Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara 2014.

ŞİMŞEK, Canan: Türk Hukuku ve Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Boşanmanın Çocuklar Yönünden Hukuki Sonuçları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İzmir 2012.

UYAP (Ulusal Yargı Ağı Projesi)

YILMAZ, Canan: “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, MHB, S. 1, Y. 35, ss. 103-141, 2015.

YÜCEL, Özge: “Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi”, *Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss. 117-137, Aralık 2013.

YÜCEL, Yeliz: Türk Medeni Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Korunması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul 2018.